

Tadqiqot.uz

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE

ТОШКЕНТ-2020

45. Mirzaliyev U.B. Xasanov M.M. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ARXIVLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH BORASIDAGI ISHLAR VA ISLOHOTLAR.....	362
46. Муминов А., Норов Ш. ИЖТИМОЙ ШЕРИКЛИК: ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА ВА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛИЁТ.....	367
47. Норқўчқаров Х. Э., Мансуров У.Ж. АФГОНИСТОНДАГИ ЎЗБЕК ЗИЁЛИЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИ (XX АСРНИНГ II ЯРМИ - XXI АСР БОШЛАРИ).....	373
48. Мўминова Г.Э. ЎЗБЕКИСТОНДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҲАСИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ ВА УНИНГ НАТИЖАЛАРИ.....	379
49. Муталлибжонов М.М. ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРНИНГ ЁШЛАР СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИ ВА СИЁСИЙ МАДАНИЯТИГА ТАЪСИРИ.....	387
50. Нафиддинова Х.Р. БУХОРО ТҶҲ-ҲАШАМЛАРИ: ЎТМИШ ВА БУГУН.....	392
51. Норматов О. ЎРТА ЗАРАФШОН ОКРУГИ ТАРИХИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.....	398
52. Нурматова М.М. ЖУРЖИЙ ЗАЙДОННИНГ "ФАРҒОНА КЕЛИНИ" РОМАНИДА ТАРИХИЙ ШАХСЛАРНИНГ АКС ЭТТИРИЛИШИ.....	405
53. Пардаев А.А. ҚАШҚАДАРЁ ВОҲАСИДАГИ ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАР (1989-2019 ЙИЛЛАР).....	410
54. Примова Ф.А. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИ ТАРИХИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ТАРБИЯНИНГ ИНСОНПАРВАРЛИГИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ.....	416
55. Расулов А.М. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТАРИХИДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎРНИ.....	424
56. Расулов Ҳ.М. ШАРҚ ВА ҒАРБ: СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ КОМПОНЕНТЛАРИ УЙҒУНЛИГИ.....	429

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Муминов Алишер
сиёсий фанлар доктори, профессор
Мирзо Улугбек номидаги
Ўзбекистон Миллий Университети
a.muminov@nuu.uz

Норов Шойимардон
Тошкент вилояти Чирчиқ Давлат педагогика
институтининг катта ўқитувчиси
sh.norov@nuu.uz

ИЖТИМОЙ ШЕРИКЛИК: ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА ВА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛИЁТ

For citation: Muminov Alisher, Norov Shoyimardon. SOCIAL PARTNERSHIP: FOREIGN EXPERIENCE AND PRACTICE IN UZBEKISTAN. Look to the past. 2020, SI, pp.367-372

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-46>

АННОТАЦИЯ

Мақолада ижтимоий шериклик шаклланишининг асосий босқичлари кўриб чиқилади. Шунингдек, замонавий Ўзбекистонда ижтимоий шериклик ривожланишидаги хорижий тажрибанинг амалий аҳамияти аниқланди.

Калит сўзлар: ижтимоий шериклик, ислохотлар, давлат, фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотажорат ташкилотлари, жамоат кенгаши, корхоналар, маҳалла.

Муминов Алишер,
доктор политических наук, профессор
Имени Мирзо Улугбека
Национальный Университет Узбекистана
a.muminov@nuu.uz
Норов Шойимардон,
Ташкентская область Чирчикская государственная педагогика
старший преподаватель института

sh.norov@nuu.uz

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПРАКТИКА В УЗБЕКИСТАНЕ

АННОТАЦИЯ

В статье изучаются основные этапы формирования социального партнёрства. А также, раскрывается практическая значимость зарубежного опыта в развитии социального партнёрства в современном Узбекистане.

Ключевые слова: социальное партнёрство, реформы, государство, институты гражданского общества, неправительственные некоммерческие организации, общественный совет, предприятия, махалля.

Muminov Alisher,

Doctor of Political Sciences, Professor

Name of Mirzo Ulugbek

National University of Uzbekistan

a.muminov@nuu.uz

Norov Shoyimardon,

Tashkent region Chirchik state pedagogy

senior lecturer of the institute

sh.norov@nuu.uz

SOCIAL PARTNERSHIP: FOREIGN EXPERIENCE AND PRACTICE IN UZBEKISTAN

ABSTRACT

The article studies the main stages of the formation of social partnership in the history of society. It also reveals the practical significance and foreign experience in the development of social partnership in modern Uzbekistan

Index Terms: social partnership, reforms, state, civil society institutes, nongovernmental noncommercial organizations, social council, business enterprises, makhalla.

Долзарблиги. XX аср сўнггида мустақилликка эришган халқимиз дунёдаги ривожланган мамлакатлар қаторига қўшилиш, адолатли фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий демократик давлат шакллантиришни мақсад қилиб ўз олдига қўйди. Бу борада демократик давлатларга ҳос бўлган ва миллий қадриятларимизни ўзида ифодалайдиган ижтимоий шериклик тамойилларининг жамият ҳаётига татбиқ этилиши тобора муҳим аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Ижтимоий шериклик ҳақида гапиришдан аввал унинг шаклланиши тарихига назар солсак.

Тарихий нуқтан назардан дастлабки шериклик субъектлари: ишчи ва иш берувчи (ишлаб чиқариш воситаси эгалари) бўлган икки томонни ташкил этган. Бундай икки томонлама шериклик кейинчалик "бипартизм"[1] номини олди. Вақт ўтиши билан шериклар таркиби ўзгарди, кейинчалик музокаралар жараёнида давлат ҳам иштирок эта бошлади. Натижада юзага келган уч томонлама шериклик "учпартизм" (трипартизм)[2] деб номланди. Бу модель Ҳалқаромеҳнатташкilotи

(ХМТ) конвенциясида ҳам акс этган бўлиб, унга кўра, давлат ҳам ўзаро ижтимоий шерикликнинг субъекти бўлиб майдонга чиқади ҳамда ишчилар ва иш берувчилар уюшмалари билан бир қаторда умуммиллий шериклик-кепишув шартномаларини имзолайдилар. Ниҳоят, ижтимоий шериклик субъектлари таркиби янада мураккаблашди - кўп даражали шериклик шакллари бошланди. Бу эса учпартизм принципига нафақат умуммиллий даражада, балки тармоқ ва қорхона даражасида ҳам амал қилиниши лозимлигини билдирар эди.

Ижтимоий шериклик масалаларига оид илмий адабиётларнинг таҳлили [3] бугунги кунда хориж амалиётида ижтимоий шериклик турли шаклларда намоён бўлаётганини, жумладан уларда ижтимоий шерикликнинг Герман (Австрия, Германия, Швейцария), Скандинав (Швеция, Норвегия, Дания) ва Америка (АҚШ, Англия) моделлари ҳақида сўз боришини кўрсатмоқда.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Мазкур масалани ретроспектив нуқтаи назардан ўрганиш натижасида ижтимоий шерикликнинг қуйидаги шаклларда мавжудлигини қайд этиш мумкин:

1. Мослаштирилувчи шакл. Ижтимоий ва иқтисодий сиёсатни шакллантириш ва амалга оширишда тadbirkorлар уюшмалари ва давлат билан бирга қасаба уюшмалари ҳам иштирок этади. Бу шакл учун жамоавий-шартномавий жараёнинг юқори даражали марказлашуви хос. [4]

2. Аксил қасаба уюшмавий шакл. Ижтимоий соҳада қарорларни қабул қилиш жараёнида қасаба ташкилотлари ролини босқичма-босқич камайтириб бориш, буни жамоавий-шартномалар самарадорлигининг пастлиги сабаб қилиб кўрсатилади. [5]

3. Плюралистик шакл. Унда жамоавий музокаралар номарказлаштирилади ва алоҳида қорхоналар, балки эса уларнинг филиаллари даражасигача туширилади. [6]

Биринчи шакл Скандинавия, Австралия, Нидерландия, қисман Германия ва Швейцария; иккинчиси - Франция, Италия (1950 й.); учинчиси Буюк Британия, Канада ва Японияга характерли ҳисобланади.

3. Тадқиқот натижалари:

Шимолий Европа мамлакатлари - Швеция, Финляндия, Норвегия, Бельгияда кенг тарқалган моделга кўра давлат меҳнат муносабатларида ва уларни бошқаришда фаол қатнашади. Бундан ташқари, мазкур моделда умуммиллий, тармоқ ва қорхона-муассаса даражасидаги шерикчилик муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, Бельгияда умуммиллий даражада меҳнат буйича миллий кенгаш фаолият юритади. [7] Унга ҳар учала ҳамкор ҳисобдан тенг сонли иштирокчилар киритилган. Давлат қонунчилик вазифасини ўз зиммасига олади. Тармоқ даражасида эса "паритет комиссиялар" тузилади. Қорхона-муассаса даражасида масалалар икки томонлама, яъни иш берувчи - қасаба уюшмаси муносабатлари асосида кечади. Баъзи мутахассисларнинг фикрича, [8] айнан мана шу шерикчилик туфайли жамиятда ижтимоий барқарорлик сақлаб қолинмоқда.

АҚШ, Канада, Япония ва Лотин Америкаси мамлакатларида ижтимоий шериклик қорхона-муассаса даражасида амал қилиши билан ажралиб туради. Бунда иш берувчилар бирлашмалари худди қасаба уюшмалари сингари, ўз вакиллари орқали қонуни чиқариш жараёнига, шу орқали ижтимоий шерикларга ўз таъсирларини ўтказишга уринадилар.

Германия, Австрия, Голландия, Швейцария каби давлатларга хос моделни биринчи ва иккинчи моделларни боғловчи ҳалқа сифатида эътироф этиш мумкин. Бу моделда асосий эътибор тармоқ даражасига қаратилади. Бутун мамлакат миқёсида

уч томонлама келишувлар қабул қилинмайди, балки мажбурий бўлмаган маслаҳатлар билан кифояланилади. Асосий музокара жараёни эса тармоқларда кечади. Корхоналарда жамоа шартномалари тузилмайди. Корхона тармоқ шартномасига амал қилади ва унинг талабларини бажаради. Бундай моделини татбиқ этишининг шаклларида бири "намунавий" шартномалар. Мисол учун, Германия саноатидаги "JG Metall" компаниясининг шериклик шартномаси узоқ вақт бутун немис иқтисодиёти учун намуна вазифасини ўтаб келган.[9]

Умуман олганда, Европа Иттифоқи (ЕИ) мамлакатлари даражасида ижтимоий шериклик фаол ривожланиётганлигини, иттифоқда уч томонлама ижтимоий шерикликнинг шакли кенг қўлланиётганлигини айтиш зарур.

Хусусан, уч томонлама (трипартизм) модели 1995 йилда Копенгаген шахрида, БМТ шафелигида ўтказилган ижтимоий тараққиёт мавзусидаги йиғилишида ҳам маъқулланган.[10] Мазкур анжуманда ижтимоий тараққиётга ёлғиз бозор механизмга таянган ҳолда эришиб бўлмаслиги алоҳида қайд этилган эди. Шундан келиб чиққан ҳолда, қашшоқликка қарши кураш ва иш билан таъминлаш асосий вазифалар сифатида белгилаб олинган. Шу нуқтан назардан ҳам шахс, жамият ва давлат муносабатларини мустаҳкамлашга хизмат қилувчи ижтимоий шериклик тизими маҳаллий қонун ҳужжатларини ва ҳуқуқнинг қўлланиш амалиётини, шу жумладан, чет мамлакатлар қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўлланиш амалиётини (Франция, Бельгия, Италия, Германия, Жанубий Корея, Япония, Канада, Буюк Британия каби давлатлар тажрибасини), шунингдек, ҳалқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни атрофича таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Маълумки, Франция ва Германияда жойларда ижтимоий шериклик лойиҳаларини режалаштириш, мувофиқлаштириш, амалга ошириш ва молиялаштириш учун маъсулиятнинг катта қисми ҳудудий, округ ва муниципал таълим (ўзини ўзи бошқариш органлари) зиммасига юклатилган бўлса[11], Япония ва Корея Республикасида жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ННТлар орасида ижтимоий аҳамиятга эга муаммоларни ҳал этишга қаратилган турли дастур ва грантларни эълон қилишни кўзда тутувчи танловларни ўтказиш ҳуқуқига эгаллиги белгилаб қўйилган.[12]

Бир сўз билан айтганда, Герман модели учун ижтимоий шериклик демократияни мустаҳкамлаш, меҳнат муносабатларини тинч йул билан ҳал қилиш, ижтимоий кескинликларнинг олдини олиш воситаси бўлса, скандинав моделида ижтимоий фаровонлик кўрсаткичи ҳисобланади. Америка модели учун эса иқтисодий ўсишни таъминлаш устуворлик қилади. Австрияда ижтимоий шериклик маслаҳат кенгашлари ва қўмиталарининг филваллари, умуммиллий ва тармоқлар бўйича эса тенглик асосидаги комиссиялар орқали амалга оширилади.

Ушбу моделларнинг асосий мақсади жамиятда ижтимоий келишув ва мувозанатни қарор топтириш бўлса-да, самарадорлик кўрсаткичи бўйича улар бир-биридан фарқ қилишини ҳам қайд этиш зарур.

Юқорида қайд этилганлар модель ва шакллар ижтимоий шериклик гоясининг жаҳон тажрибасига доир узоқ йиллик ривожланиш ва такомилланиш тарихи давомида катта тажриба тўплангани ва ундан турли мамлакатларда хилма-хил йўсинда фойдаланиш мумкинлигидан далолат беради. Мазкур гоялар сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий барқарорликни сақлаш учун бутунги кундаги амалиётда кенг қўлланиб келинаётганлиги ҳақида ҳам ҳулоса қилиш мумкин.

Ижтимоий шериклик ва унинг моделларининг бундай таҳлили ривожланган мамлакатларда ва Ўзбекистонда бу масалага ёндашувда фарқлар мавжудлигини

кўрсатади.[13]

Юртимизда амалиётга татбиқ этилаётган ижтимоий шериклик модели шуниси билан аҳамиятлики, у халқимизнинг кайфияти, ҳуқуқ ва манфаатларини руёбга чиқариш билан боғлиқ барча соҳаларни камраб олади. Айни пайтда, ижтимоий шерикликда қатнашадиган субъектлар кўлами жуда кенг бўлиб, бу жамиятдаги барча аҳоли қатламлари манфаатларини самарали таъминлаш имконини яратади. Асосийси, мамлакатимизда шаклланиб бораётган ижтимоий шерикликнинг моделида юқорида тилга олинган моделларнинг вақт синовидан ўтган, ижобий жиҳатлари ўзининг яққол ىфодасини топганлигини алоҳида таъкидлаш зарур.

Ижтимоий шериклик муносабатларининг истиқболда янада ривожлантирилиши мамлакатимизда барқарор ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг муҳим шартларидан бири бўлиб қолаверади. Айни шу маънодаги фалсафий ёндашув ижтимоий шериклик феномени, унинг кўп қиррали экани ва мавжуд тажрибани турли талқиётларда фойдаланиш мумкинлиги ҳақида илмий таассуротни шакллантириш имконини беради. Ижтимоий шериклик жамиятда эҳтимолли низоларни мақбул йўл билан ҳал этиш, иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий барқарорликни қўллаб-қувватлашни ҳам назарда тутати. Кейинги пайтларда турли йўналишдаги илмий доира вакиллари унга қизиқишининг ортиши[14] мазкур феномендан ҳаётнинг турли жабҳаларида фойдаланиш имкони борлигини кўрсатади[15].

4. Хулосалар:

Алоҳида таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда фуқаролик жамияти институтлари фаолиятини ривожлантиришда ижтимоий шерикликнинг ўринини ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан асослаш ва ретроспектив ўрганиш бу борада ниҳоятда муҳим аҳамиятга эгалик бир қатор жараёнларга алоҳида аҳамият бериш зарурлигини кўрсатади.

Бу борада жамиятнинг турли жабҳаларида (иқтисод, сиёсат, таълим, ижтимоий таъминот, маданият ва ҳ.к.) ижтимоий шериклик муносабатларининг самарали механизмни ишлаб чиқиш, уни ҳаётнинг барча соҳаларига татбиқ этишнинг мақбул йўллари ва усулларини излаб топиш муҳим масалалардандир.

Шу билан бирга, мазкур масалага комплекс ёндашш, мавзуга тарихийлик ва замонавийлик диалектикаси нуқтаи назардан қарашгина ушбу феноменнинг ички тузилиши, элементлари ва дифференциацияси, уни ривожлантириш динамикаси асосида мавжуд ҳолатни баҳолаш имконини беради. Мавзунинг мамлакатимиз ҳаётига хос хусусиятларини чуқур урганмасдан ва бу борадаги натижаларни ҳисобга олмай туриб, туб демократик ўзгаришлар ва етук фуқаролик жамияти талаблари даражасидаги ижтимоий шериклик тамойилларини амалга ошириб бўлмаслиги шубҳасиз.

Иқтибослар/Сноски/References

1. <https://vslovar.org.ru/jur/1614.html>
2. <https://www.vslovar.ru/jur/17267.html>
3. Михеев, В.А. Основы социального партнерства: теория и политика / В.А. Михеев, - М.: Экзамен, 2015. - 448 с. Борисова Г., Иванова С. Социальное партнерство как инструмент региональной образовательной политики // "Новые знания".- 2002. № 1. - С. 27-32., Социальное партнерство: Механизмы взаимодействия: (Сборник статей)/ Ред. А.М. Аверин. - Нижний Тагил: НТФ ИРРО. Вып.2. - 2002. - 34 с., Мирзакаримова М., Хайдаров М. Ижтимоий шериклик